

WSPÓŁCZESNE BARIERY W DOSTĘPIE DO INFORMACJI - KILKA UWAG W ZWIĄZKU Z ICH TYPOLOGIAMI I RODZAJAMI

dr Marianna Banacka (Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW)

Opublikowano 29.11.2004

Klasyczna już dzisiaj definicja mówi, że bariera informacyjna to: *przeszkoda utrudniająca lub uniemożliwiająca korzystanie z informacji bądź rozpowszechnianie informacji, np. bariera językowa, ekonomiczna, techniczna, ideologiczna*. [1]

Warto tutaj podkreślić fakt, że można wskazać bariery, które są niezmiennie utrudnieniem dla użytkowników informacji oraz takie, które zależą od określonych warunków, związanych z aktualną sytuacją. Problematyka ujemnego wpływu różnych czynników na efektywność działalności informacyjnej poruszana była w literaturze polskiej od dawna, np. w 1965 r. na łamach "Rocznika Biblioteki Narodowej" na temat czynników hamujących rozwój informacji naukowej w Polsce pisała B. Dziadkiewiczowa, która zwracała uwagę m. in. na niedostosowanie usług informacyjnych do potrzeb użytkowników. [2]

Nie trzeba tutaj dodawać chyba, że bariery informacyjne mają zły wpływ na pożytki płynące z informacji, nie jest ona bowiem wówczas w pełni wykorzystana, bądź - często w ogóle nie spożytkowana. Trzeba tutaj - za Marianem Walczakiem - podać jakie uwarunkowania są podstawą skuteczności każdej informacji:

1. aktualność informacji, czyli jej zdolność do odzwierciedlania zmieniającej się rzeczywistości w granicach błędu dopuszczanego przez użytkownika;
2. relewantność informacji, czyli utrzymujący się w granicach dopuszczalnej przez użytkownika normy procent elementów treściowych nie pokrywających się z aktualnymi zainteresowaniami użytkownika;
3. kompletność informacji, czyli utrzymanie w dopuszczalnej przez użytkownika normie prawdopodobieństwa tego, że pewne istotne dla użytkownika elementy treściowe nie są w informacji uwzględnione;
4. przyswajalność informacji, czyli utrzymujący się w granicach dopuszczalnej ze strony użytkownika normy dodatkowy nakład pracy lub kosztów, jakie musi on ponieść, żeby z dostarczonej informacji móc w pełni skorzystać;
5. wiarygodność informacji, czyli wystarczający z punktu widzenia użytkownika stopień pewności, że informacja nie zawiera nieprawdziwych lub nieścisłych treści. [3]

Mimo, że uwarunkowania te zostały sformułowane kilkanaście lat temu są one aktualne i istotne również współcześnie. Zważywszy na szybko zmieniającą się rzeczywistość i natłok informacji za szczególnie ważne dla przeciętnego użytkownika współcześnie można uznać aktualność, relewantność i przyswajalność. Właśnie z tych uwarunkowań wynikają różne przeszkody, które sprawiają, że dostęp do informacji jest utrudniony, bądź niemożliwy.

W literaturze przedmiotu sformułowano wiele typologii barier informacyjnych. Marzena Świgoń podaje, że autorem jednej z pierwszych był Heinz Engelbert z Uniwersytetu Humboldta w Berlinie. Autor ten scharakteryzował bariery jako *zjawiska obiektywnej rzeczywistości, które zakłócają proces swobodnego przepływu informacji od jej twórcy do adresata (użytkownika)*. [4]

Według niego istnieje możliwość, że zjawiska te dotyczą użytkownika niezależnie od jego świadomości (bariery obiektywne) lub poprzez świadomość (bariery subiektywne), z tym, że u podstaw barier subiektywnych mogą znaleźć się zjawiska obiektywne. Engelbert wyróżnił kilkanaście typów barier informacyjnych, zwracając uwagę, że często zjawiska składające się na nie przenikają się i bardzo trudno wyróżnić poszczególne ich rodzaje. [5]

W latach osiemdziesiątych powstała jedna z najbardziej szczegółowych typologii barier, przygotowana przez D. E. Haaga. Autor wyróżnił w niej kilkadziesiąt typów utrudnień oraz próbował uporządkować ich nazewnictwo. Ważne jest też, że autor poświęcił barierom informacyjnym całą książkę, a nie zajmował się nimi przy okazji innych zagadnień, jak to było zwykle. [6]

Inną typologię barier zaproponował T. D. Wilson, przy okazji charakterystyki zachowań informacyjnych. Wyróżnił on mianowicie cztery następujące ich grupy:

1. związane z osobą użytkownika;
2. interpersonalne;
3. środowiskowe;
4. związane ze źródłami informacji. [7]

W polskiej literaturze interesującą propozycję klasyfikacji barier informacyjnych (w stosunku do studentów) przedstawiła m. in. Jolanta Sobielga, która nawiązując do uwarunkowań zewnętrznych użytkownika informacji oraz predyspozycji użytkownika w tym zakresie, podzieliła je na cztery typy:

typ A - przeszkody fizyczne związane z identyfikacją i wyszukiwaniem (pozyskiwaniem) oraz wykorzystaniem informacji;

typ B - ograniczenia ze strony podmiotów współpracujących ze studentami w procesie użytkowania;

typ C - przeszkody wynikające z niedostatecznych umiejętności studentów ujawniające się w procesie użytkowania informacji;

typ D - procesy i stany psychiczne użytkownika informacji blokujące efektywne użytkowanie informacji. [8]

Wiele typologii zostało powstało na podstawie badań empirycznych. Do takich należy typologia barier w środowisku niedostosowanych społecznie opracowana przez Elżbietę Barbarę Zybert. Autorka wyróżniła następujące przeszkody:

- środowiskowe (rodzinne; szkolne; rówieśnicze)
- psychologiczne (atmosfera pracy)
- intelektualne (brak umiejętności czytania i pisanie, ograniczone formy wypowiedzi słownej; obniżenie ogólnego poziomu inteligencji; nieświadomość istnienia ciekawych książek). [9]

Interesująco przedstawia się też propozycja Marii Próchnickiej, aby połączyć problemy i trudności w procesie wyszukiwania informacji z typami intelektu. [10] Autorka na podstawie literatury przedmiotu, w tym głównie koncepcji C. Junga, biorąc pod uwagę style odbioru i wartościowania informacji, wyróżniła cztery psychologiczne typy intelektu:

Typ I - logik - analityk - empiryk;

Typ II - logik - holista - teoretyk;

Typ III - doznaniowiec - analityk - praktyk;

Typ IV - doznaniowiec - holista - mistyk.

Typ I odznacza się skłonnością do szczegółowego ujmowania pola danych, preferowania realnych, dostrzegalnych faktów, tworzenia wąskich kategorii pojęciowych, ponadto charakteryzuje się małą odpornością na dostrzegane rozbieżności informacyjne i zewnętrznym poczuciem kontroli. Zdaniem Próchnickiej, badacz tego typu jest zwolennikiem prostych kontrolowanych schematów eksperymentalnych, w jego bazie dominują spostrzeżenia szczegółowe, a prawdę definiuje on w kategoriach pewności uzyskiwanej w wyniku doświadczenia.

Typ II charakteryzuje się abstrakcyjnym ujmowaniem pola danych, spostrzeganiem go jako całości. Poszukuje pewnych modeli, uniwersalnych założeń, albo teorii, które pozwalają budować takie modele. Rozpatruje rzeczywistość z punktu widzenia wielowartościowej logiki,

a w wartościowaniu stosuje kryteria spójności i trafności logicznej. Badacz tego typu jest dedukcjonistą, który koncentruje się na zasadach myślenia teoretycznego, którego podstawowym celem jest formalizacja i idealizacja zjawisk.

Typ III reprezentuje podobny sposób ujmowania danych jak typ I, ale dąży on do stworzenia całościowego przedstawienia obrazu danego zjawiska, w związku z tym interesują go zarówno "obiektywne potrzeby społeczne, jak i osobiste pragnienia". Przedstawiciele tego typu intelektu w wartościowaniu informacji posługują się kryteriami subiektywnymi, związanymi z oceną możliwości wykonania, użyteczności, opłacalności itp. Badacz tego typu przeprowadza wielokrotnie eksperymenty, które prowadzić mają do stworzenia konstrukcji, ocenianej przez niego subiektywnie jako prawidłowa.

Typ IV ujmuje pole informacyjne w sposób całościowy, poszukując w modelach globalnej harmonii, środków umożliwiających ich całościowe zrozumienie. Dąży też do redukowania różnorodności zjawisk w poszukiwaniu uniwersalnego modelu rzeczywistości. Badacz reprezentujący ten typ intelektu może być intuicjonistą "kontemplującym rzeczywistość, albo fantastą-wizjonerem", nie posługującym się zbyt ścisłym językiem. Takie postępowanie predestynuje go do podejmowania badań interdyscyplinarnych. [11]

W swoich badaniach empirycznych Próchnicka przyjęła, że istnieją dwie grupy barier - pierwszą tworzyły bariery o charakterze zewnętrznym, względnie niezależne od użytkownika - czasowe i ekonomiczne. Drugą grupę stanowiły bariery wewnętrzne, wynikające z niedostatecznego przygotowania użytkowników do odbioru informacji zawartej w źródle i braku dostatecznej umiejętności przeprowadzenia selekcji źródeł. [12]

Na podstawie badań, przeprowadzonych wśród wynalazców i racjonalizatorów, zatrudnionych w ważniejszych zakładach przemysłowych okręgu krakowskiego, Próchnicka stwierdziła m. in., że osoby o I typie intelektu zdecydowanie bardziej, niż przedstawiciele innych grup, odczuwali bariery czasowe ograniczające dostęp do informacji, czyli częściej oceniali, że czas, który musieliby poświęcić na przeglądanie i zapoznawanie się z informacją przekraczał możliwości, które stwarzała sytuacja zawodowa. Prawdopodobnie spowodowane to było tym, że nastawieni są oni na przeglądanie dużych zasobów danych, aby zgromadzić w miarę kompletny zbiór, dotyczący problemu, którym się zajmują i który chcą szybko rozwiązać. Ponadto odczuwali oni duże trudności w związku z selekcją źródeł i przyznawali się często do nieumiejętności posługiwania się źródłami informacji, a konkretnie wydawnictwami bibliograficznymi.

Na trudności w selekcji źródeł znacznie rzadziej wskazywali reprezentanci II typu, zaś badani o przewadze IV typu intelektu w ogóle takich trudności nie dostrzegali. Tak samo jak osobom o II i IV typie intelektu nie stwarzało większych problemów posługiwanie się źródłami informacji. [13]

Na zakończenie przeglądu typologii barier, warto spróbować scharakteryzować w obrębie jednej z tych typologii podstawowe bariery, które mogą występować współcześnie. Stosunkowo najogólniej obejmująca interesującą nas problematykę wydaje się propozycja, aby bariery pogrupować wokół następujących kategorii:

1. bariery fizyczne,
2. bariery psychologiczne,
3. bariery kulturalne,
4. bariery społeczne i edukacyjne. [14]

Oczywiście trzeba zauważyć, że kategorii tych nie można traktować rozłącznie, że niektóre poszczególne trudności w dostępie do informacji będą przedmiotem zainteresowania w różnych grupach.

Fizyczna dostępność informacji jest jedną z podstaw dobrego obiegu informacji społeczeństwie. Z jednej strony fizyczną dostępność informacji można rozpatrywać w szerokim aspekcie, bądź tylko w odniesieniu do bibliotek.

Analizując środowisko biblioteczne, za standardami IFLA-UNESCO, dotyczącymi działalności bibliotek publicznych można stwierdzić, że każda placówka biblioteczna, niezależnie od jej typu powinna sobie zdawać sprawę, że jej usługi: *Nawet najwyższej jakości są bez wartości dla tych, którzy nie są w stanie z nich skorzystać. Dostęp do nich należy zorganizować w sposób maksymalnie wygodny dla aktualnych i potencjalnych użytkowników.* [15]

Bariery fizyczne mogą być spowodowane przez następujące elementy działalności bibliotek: nieodpowiednie godziny otwarcia, źle zaprojektowany budynek biblioteki (wielkość, dostęp do niego, regały, informacja o bibliotece, sprzęt elektroniczny i audiowizualny, parking). Bariera dostępności może być również związana z biernością placówki lub nieodpowiednią bazą źródłową. [16] Przejawiać się to może w braku poszukiwanych źródeł w bibliotece, ograniczonym dostępie do światowych źródeł informacji, błędnie sporządzonych opisach, czy abstraktach, niedostatecznej informacji o różnorodnych źródłach informacji, niedostatecznej liczbie poszukiwanych źródeł informacji, nieaktualnej informacji, itd. Może to być również nieodpowiednia współpraca ze strony pracowników placówki informacyjnej w poszukiwaniu i identyfikacji potrzebnej informacji.

Patrząc od strony użytkownika informacji bariera fizycznej dostępności może być spowodowana przez jego niedostateczne rozeznanie w zakresie poszukiwania materiałów, trudności w posługiwaniu się źródłami informacji, nieznajomość języków obcych, ograniczone wykorzystanie informacji w związku z nieznajomością pewnych zagadnień w niej się pojawiających, itd.

W związku z nowymi technologiami w bibliotece pojawiają się utrudnienia natury organizacyjnej. Polegają one m. in. na złym umiejscowieniu stanowisk komputerowych, poprzez ograniczanie efektywności pracy (np. złe oświetlenie, czy odbijanie światła w monitorze). W przypadku wyodrębniania oddzielnych sal komputerowych, ujemną stroną tego typu rozwiązań jest brak księgozbioru podręcznego, tj. encyklopedii i słowników, które mogłyby wspomagać pracę użytkowników. Natomiast umieszczanie stanowisk komputerowych w czytelnii, ciągłe uderzanie w klawisze i praca komputerów, może irytować czytelników, którzy szukają ciszy i skupienia. [17]

Współcześnie poważną barierą dostępności są również ograniczenia czasowe, związane z niewystarczającą ilością czasu, którą można przeznaczyć na poszukiwanie informacji. [18]

Bariery dostępności można też rozważać w szczegółowych przypadkach, np. w zakresie dostępu do Internetu jako źródła informacji. Na przykład w stosunku do bibliotek szkolnych i pedagogicznych uczyniła to Bogumiła Staniów, która wskazała następujące utrudnienia:

- I. W zakresie prawa i zarządzania, m. in. brak aktów prawnych regulujących prace bibliotek szkolnych i określających funkcje i zadania nowoczesnej biblioteki szkolnej - szkolnego ośrodka informacji; brak standardów wyposażenia bibliotek szkolnych i pedagogicznych; brak jednolitej polityki komputeryzacji bibliotek szkolnych i pedagogicznych.
- II. Organizacyjne i finansowe, m. in. brak środków na opłacenie korzystania z sieci, trudności sprzętowe, zbyt mała liczba stanowisk, doskonalenie się pracowników resortu edukacji często przekracza możliwości finansowe tej grupy. [19]

Można więc powiedzieć, że bariery dostępności do informacji trzeba rozpatrywać z różnych punktów widzenia i że stanowią one poważne utrudnienie dla rzeczywistych i potencjalnych użytkowników informacji.

Kolejną grupę barier stanowią utrudnienia natury psychologicznej. Jest to rozległa kategoria, do której można zaliczyć - najogólniej rzecz ujmując - "procesy i stany psychiczne użytkowników, blokujące efektywne użytkowanie informacji". [20] Do klasycznych już tego rodzaju barier należy np. opór psychiczny przed proszeniem o pomoc pracownika informacji, przed korzystaniem z katalogu, pasywna postawa własna w poszukiwaniu informacji, itp. [21]

W stosunku do nowych technologii można mówić o lęku przed komputerem, czy utratą danych oraz obawie przed wirusami. [22]

Chociaż nośnik, na którym dokonano zapisu informacji, nie wpływa na wartość intelektualną tej informacji, ale jednak sposób prezentacji wpływa na odbiór informacji przez użytkowników. W przypadku Internetu wielu jego przeciwników zarzuca mu chaotyczność oraz wielość informacji, w której bardzo łatwo się pogubić. [23]

Do barier psychologicznych niewątpliwie należy również *"library anxiety, czyli obawa związana z korzystaniem z biblioteki (niepokój w bibliotece, lęk przed biblioteką, opisywane w literaturze przedmiotu jako zespół nieprzyjemnych odczuć, takich jak: niepokój, niepewność, bezradność i zagubienie, których doświadcza początkujący użytkownik dużej biblioteki, np. akademickiej.* [24]

Warto zaznaczyć, że zjawisko wiąże się z bibliotekami akademickimi, ponieważ w nich zostało zaobserwowane i opisane, ale niewątpliwie w bibliotekach innego typu też jest to istotny problem. [25]

Badania nad "library anxiety" obejmują następujące czynniki:

1. Problemy związane z personelem biblioteki, polegające na postrzeganiu bibliotekarzy jako nieprzystępnych i onieśmiałających oraz zbyt zajętych, aby zadawać im pytania;
2. Bariery afektywne, czyli negatywne odczucia studentów dotyczące ich własnych umiejętności korzystania z biblioteki, połączone z przekonaniem, że inni takie umiejętności posiadają;
3. Komfort w bibliotece, tzn. postrzeganie biblioteki jako miejsca niemiłego, niezbyt bezpiecznego oraz jako takiego, które nie zapewnia spokoju i komfortu;
4. Wiedza o bibliotece, czyli o rozmieszczeniu jej działów, o funkcji, jaką spełniają;
5. Bariery mechaniczne, związane z korzystaniem z urządzeń technicznych znajdujących się w bibliotece, takich jak: komputery, drukarki komputerowe, czytniki mikrofilmów, kserokopiarki, automaty do rozmieniania pieniędzy. [26]

Marzena Świgoń, promotorka badań nad "lękiem przed biblioteką" na gruncie polskim, badając studentów I roku nauk humanistycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i studentów I roku Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie stwierdziła np., że trudności w poszukiwaniu informacji w bibliotece napotyka ok. 80% studentów I roku. Natomiast na poziom niepokoju związanego z wizytą w bibliotece największy wpływ ma niewystarczająca wiedza o bibliotece. Najmniejsze znaczenie w powstawaniu niepokoju w bibliotece mają bariery związane z personelem biblioteki. Badania pozwoliły też skonstatować, że istnieją różnice związane z rodzajem studiowanych nauk, a dotyczą one głównie barier mechanicznych (biblioteczne katalogi komputerowe, inne bazy danych). Prawie trzykrotnie więcej takich problemów dotyka humanistów. [27]

Tak jak wspomniano wcześniej, ponieważ trudno niejednokrotnie poszczególne utrudnienia w korzystaniu z informacji zaliczyć do jednego typu, niektóre komponenty "lęku przed biblioteką" mieszczą się w obrębie omówionych wyżej barier dostępności, ale jako stanowiące integralną część opisywanego zjawiska musiały być wspomniane również przy okazji omawiania barier psychologicznych. Ostatnie grupy barier to bariery kulturalne, społeczne i edukacyjne. Najogólniej można stwierdzić, że związane są one ze środowiskiem, w którym żyje i działa użytkownik bądź potencjalny użytkownik informacji. Wydaje się, że należy traktować je łącznie, ponieważ współcześnie wiążą się one w głównym stopniu z przemianami społecznymi, spowodowanymi m. in. zastosowaniem nowych technologii. Oczywiście nie należy przeceniać znaczenia nowych technologii, jednak nie można o nich zapominać, szczególnie mając na uwadze młode pokolenie. Wiadomo, że współczesne społeczeństwo, powinno być społeczeństwem ludzi wykształconych i samodzielnie myślących. W związku z czym powinna pojawić się stała potrzeba podnoszenia kwalifikacji i rozwój edukacji permanentnej. [28] Problem w tym, aby sytuacja taka dotyczyła jak największej części społeczeństwa. W przeciwnym przypadku dojdzie do sytuacji, którą socjologowie określili mianem luki informacyjnej.

Według "teorii luki informacyjnej", zwanej inaczej "hipotezą różnic wiedzy", mimo powszechnej dostępności środków przekazu i właściwie wyrównanych szans w dostępie do nich, odbiór przekazów jest znacznie zróżnicowany. Bowiem jeżeli bierzemy pod uwagę informacje wymagające pewnego

wysiłku intelektualnego, np. z zakresu polityki, kultury, historii czy nauki, to okazuje się, że z tego typu informacji korzystają głównie ludzie z wyższym poziomem wykształcenia. Jako przyczynę takiego stanu podaje się fakt, że osoby o wyższym wykształceniu potrafią odbierać programy selektywnie, są przygotowane do zrozumienia przekazów i ich wykorzystania. Ponadto do zrozumienia pewnych informacji konieczna jest znajomość tzw. "preinformacji", bez której odbiór przekazu jest niemożliwy lub niepełny. Prezentowana hipoteza przyjmuje więc, że środki przekazu nie tylko nie niwelują dysproporcji społecznych, ale mogą je w pewnych sytuacjach zwiększać, bowiem przyrost informacji na dłuższą metę zwiększa nierówność społeczną. Demokratyzacja informacji powoduje zaś dysproporcje, pogłębiając różnice między zasobnymi w informacje i niedoinformowanymi członkami społeczeństwa. Tym samym pojawia się ważny problem społeczny - podział ludzi na poinformowaną elitę i niedoinformowaną większość.

Omawianą teorię przenosi się również na oświatę - zdaniem niektórych badaczy, powszechna możliwość kształcenia nie niweluje różnic społecznych, ponieważ z owej dostępności w większym stopniu korzystają warstwy wyższe. [29]

Podsumowując te teoretyczne rozważania dotyczące współczesnych typologii barier i rodzajów utrudnień w dostępie do informacji, trzeba podkreślić, że trudno jest znaleźć jednoznaczny sposób analizy tych zjawisk. Po rozpatrzeniu różnych możliwych sposobów ich porządkowania, wydaje się, że najbardziej ogólny podział zawierałby się w kategoriach:

1. bariery podmiotowe (związane z użytkownikiem informacji);
2. bariery przedmiotowe (związane z szeroko pojętym znaczeniem systemu informacyjnego).

PRZYPISY

[1] Słownik terminologiczny informacji naukowej. Red. M. Dembowska i in. Wrocław-Warszawa 1979 s. 28.

[2] B. Dziadkiewiczowa: Czynniki hamujące rozwój informacji naukowej w Polsce. "Rocznik Biblioteki Narodowej" 1965 T. 1 s. 78-114. Wybraną bibliografię na temat barier informacyjnych do 1990 r. podała Maria Dembowska: Nauka o informacji naukowej (informatologia). Organizacja i problematyka badań w Polsce. Warszawa 1991 s. 108-110.

[3] M. Walczak: Współczesne bariery informacyjne. "Bibliotekarz" 1989 nr 6 s. 15.

[4] M. Świgoń: Bariery informacyjne w środowisku naukowym. Badania pilotażowe. "Przegląd Biblioteczny" 2003 z. 4 s. 383.

[5] Ibidem, s. 384.

[6] Ibidem.

[7] T. D. Wilson: Information behaviour. An interdisciplinary perspective. "Information Processing & Management" 1997 vol. 33 nr 4 s. 551-572, cyt. M. Świgoń: "Library anxiety" - bariera informacyjna w bibliotekach akademickich, [dok. elektron.] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/nba/swigon.marzena.php> [dostęp 4.X.2004 r.].

[8] J. Sobielga: Psychologiczne aspekty barier informacyjnych - badania wśród studentów. "Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej" 1997 t. V nr 4 s. 14.

[9] E. B. Zybert: Bariery w dostępie do książki i biblioteki w środowisku niedostosowanych społecznie. "Poradnik Bibliotekarza" 1992 nr 7/8 s. 11.

[10] M. Próchnicka: Informacja a umysł. Kraków 1991 s. 169.

[11] Ibidem, s. 61-63.

[12] Ibidem, s. 169.

- [13] Ibidem, s. 170-174.
- [14] S. I. Vanes: Do you communicate? "Library Management" 1993, vol. 14 nr 2 s. 19-23, cyt za: M. Świgoń: "Library anxiety"
- [15] Działalność bibliotek publicznych. Wytyczne IFLA/UNESCO. Oprac. przez zespół pod przew. Ph. Gilla. Tłum. M. Kisilowska, J. Woźniak, E. Zybert. Warszawa 2002 s. 56.
- [16] H. Batorowska, B. Czubała: Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej. Kraków 1996 s. 26.
- [17] S. Wojtaszewska: Internet w bibliotece. Dostęp do globalnej sieci a zaspokajanie potrzeb informacyjnych w świetle opinii użytkowników bibliotek. Praca magisterska napisana pod kier. B. Sosińskiej-Kalaty. Warszawa, Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW 2004 s. 64-66.
- [18] Zob. M. Świgoń: Bariery..., s. 394.
- [19] nazwB. Staniów: Internet w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych. [dok. elektr.] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb/staniow.php> [dostęp 4.X.2004 r.].
- [20] J. Sobielga: op. cit., s. 14.
- [21] M. Świgoń: Bariery informacyjne..., s. 392.
- [22] B. Staniów: op. cit.
- [23] S. Wojtaszewska: op. cit., s. 68.
- [24] M. Swigoń: "Library anxiety"...., op.cit.
- [25] Pod moim kierunkiem przygotowywana jest teraz praca licencjacka na temat "lęku przed biblioteką publiczną".
- [26] Cyt. za M. Świgoń: "Library anxiety"..., op. cit.
- [27] Ibidem.
- [28] D. Grygowski: Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece. Warszawa 2001 s. 101.
- [29] U. Kusio: Środki masowego komunikowania. [W:] M. Filipiak. Socjologia kultury. Lublin 1996 s. 152.

WYBRANA BIBLIOGRAFIA:

1. Batorowska H., Czubała B.: Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej. Kraków 1996.
2. Działalność bibliotek publicznych. Wytyczne IFLA/UNESCO. Oprac. przez zespół pod przew. Ph. Gilla. Tłum. M. Kisilowska, J. Woźniak, E. Zybert. Warszawa 2002.
3. Dziadkiewiczowa B.: Czynniki hamujące rozwój informacji naukowej w Polsce. "Rocznik Biblioteki Narodowej" 1965 T. 1.
4. Dembowska M.: Nauka o informacji naukowej (informatologia). Organizacja i problematyka badań w Polsce. Warszawa 1991.
5. Filipiak M.: Socjologia kultury. Lublin 1996.
6. Grygowski D.: Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece. Warszawa 2001.
7. Próchnicka M.: Informacja a umysł. Kraków 1991.
8. Słownik terminologiczny informacji naukowej. Red. M. Dembowska i in. Wrocław-Warszawa 1979.

9. Sobielga J.: Psychologiczne aspekty barier informacyjnych - badania wśród studentów. "Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej" 1997 t. V nr 4.
10. Staniów B.: Internet w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych, [dok. elektron.] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb/staniow.php> [dostęp 4.X.2004 r.].
11. Świgoń M.: Bariery informacyjne w środowisku naukowym. Badania pilotażowe. "Przegląd Biblioteczny" 2003 z. 4.
12. Świgoń M.: "Library anxiety" - bariera informacyjna w bibliotekach akademickich, [dok. elektron.] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/nba/swigon.marzena.php> [dostęp 4.X.2004 r.]
13. Walczak M.: Współczesne bariery informacyjne. "Bibliotekarz" 1989 nr 6.
14. Wojtaszewska S.: Internet w bibliotece. Dostęp do globalnej sieci a zaspokajanie potrzeb informacyjnych w świetle opinii użytkowników bibliotek. Praca magisterska napisana pod kier. prof. dr hab. B. Sosińskiej-Kalaty. Warszawa, Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW 2004.
15. Zybert E. B.: Bariery w dostępie do książki i biblioteki w środowisku niedostosowanych społecznie. "Poradnik Bibliotekarza" 1992 nr 7/8.